

Geef leerling betere teksten

Tussenkopjes, verwijswaarden, inhoudelijke illustraties, structuur: uit onderzoek blijkt dat deze bouwstenen helpen bij tekstbegrip. Besteed daar meer aandacht aan, luidt het advies van Leidse onderzoekers aan uitgevers en auteurs van schoolboeken.

An het begin van hun schoolcarrière leren kinderen lezen, maar gaandeweg doen ze het omgekeerde: ze lezen om te leren. Om te kunnen leren van een tekst hebben ze een duidelijke mentale representatie van de tekst nodig: een samenhangend beeld van waar de tekst over gaat. De lezer bouwt dit op door verbanden te leggen tussen

elementen in de tekst en die te integreren met zijn achtergrondkennis (Van den Broek, 2010). Voor veel leerlingen is dit een uitdagende opgave; zij slagen er niet in om tot goed tekstbegrip te komen. Dat blijkt onder meer uit de recente PISA-resulta-

ten (lees ook *PISA: onvoldoende geletterd, Didactief*, december 2019). Deze resultaten betreffen drie essentiële vaardigheden: informatie opzoeken in een tekst, deze informatie begrijpen, en die evalueren en erop reflecteren.

Tekst verbeteren

Of een lezer een tekst goed kan begrijpen, hangt af van de lezer zelf (achtergrondkennis, leesvaardigheden), maar ook van de kwaliteit van de tekst: de mate waarin de tekst de opbouw van een goede mentale representatie ondersteunt (of juist niet). Dat zit 'm vaak in details; kleine aanpassingen kunnen de kans aanzienlijk vergroten dat een lezer de tekst begrijpt (zie kader met tips). Omgekeerd kunnen kleine verstoringen ertoe leiden dat de lezer een verkeerde mentale representatie opbouwt, met mogelijk grote gevolgen voor het begrip van de rest van de tekst.

Er wordt steeds meer onderzoek gedaan naar kenmerken die de leesbaarheid van een tekst – en daarmee het leren – kunnen bevorderen. Op basis van inzichten daaruit doen we concrete aanbevelingen voor de

drie vaardigheden waarop PISA dalende resultaten laat zien. Daarmee kunnen bijvoorbeeld uitgevers en auteurs van schoolboeken hun voordeel doen: zij moeten zich inspannen om teksten nauwkeurig op te bouwen en de wetenschappelijke inzichten over tekstbegrip toe te passen. Met name de gemiddelde en zwakkere lezers zullen daar baat bij hebben.

1. Informatie opzoeken

Voor deze vaardigheid is een heldere structuur belangrijk. Gebruik daarom informatieve **tussenkopjes**, die de inhoud van een alinea goed weergeven (Lorch, Lemarié en Grant, 2011). Die helpen de lezer om snel te beoordelen welke informatie daar te vinden is. Ook maken tussenkopjes een lange tekst met veel informatie behapbaar.

Met tekstuele details
vergroot je kans dat
lezer inhoud begrijpt

Daarnaast kan **visuele informatie** (illustraties, figuren/grafieken) de lezer helpen (Mayer, 2014). Essentieel is dat deze inhoudelijk toegevoegde waarde heeft en niet alleen dient ter decoratie. Dat leidt volgens de *cognitive load theory* (Sweller, 1994) namelijk tot een onnodige, hogere cognitieve belasting en verkleint juist de kans dat de lezer leert.

2. Begrijpen

Om een tekst te begrijpen, moet de lezer samenhang kunnen aanbrengen: dit doet hij door verbanden te leggen tussen zinnen, maar ook tussen de zinnen en eigen achtergrondkennis. Zeker bij moeilijk te ontdekken verbanden is het noodzakelijk dat de tekst deze expliciet weergeeft.

Een manier om dat te doen, is zorgvuldig verwijzen (Helder, Kraal en Van den Broek, 2015). Zo kunnen **verwijswoorden** (hij/zij, die/dat) het verband met een eerder genoemde persoon of voorwerp in de tekst duidelijk maken. Verwijzingen zijn voor de lezer ook makkelijker te herkennen als steeds dezelfde term wordt gebruikt: bijvoorbeeld telkens 'materiaal' in plaats van afwisseling met de synoniemen 'stof', 'spul' of 'substantie' (zie ook kader). Dezelfde term

vergroot de kans dat de lezer het verband begrijpt (al helemaal voor lezers met een kleinere woordenschat).

Verbindingswoorden (daarom, voordat, ondanks) brengen structuur aan in zinsdelen en zinnen, en helpen de lezer belangrijke inhoudelijke verbanden te zien (Van den Bosch e.a., 2018; Van Silfhout e.a., 2014). Dit leidt soms tot langere zinnen, maar het is nuttig voor lezers die het lastig vinden om zelf deze verbanden te leggen of daar minder aandacht aan schenken. Voor alle verbanden geldt: hoe korter de **afstand**, hoe gemakkelijker de lezer het verband zal leggen. Zet informatie die met elkaar moet worden verbonden daarom dicht bij elkaar of herhaal de eerdere tekst kort.

3. Evalueren en reflecteren

Evalueren en reflecteren stijgen boven de tekst uit. De lezer is hiervoor minder afhankelijk van de hierboven beschreven handvatten om begrip te stimuleren. Toch kan een tekst de lezer **aansporen** te reflecte-

Vuistregels

Zo maak je een tekst leesbaarder:

- Gebruik woorden in de tekst die de doelgroep kent en vaak gebruikt.
- Zorg dat verwijzingen eenvoudig zijn te volgen. Het helpt bijvoorbeeld als je voor een bepaald begrip steeds hetzelfde woord gebruikt.
- Plaats de zinnen en alinea's in een inhoudelijk logische volgorde.
- Maak de relatie tussen elkaar opvolgende zinnen expliciet: verbindingswoorden leiden de lezer door de tekst (omdat, terwijl, hoewel) en helpen de lezer samenhang te zien.
- Maak vanaf de eerste zin duidelijk waar een alinea over gaat. Het helpt als je meteen het onderwerp noemt.
- Verwerk in elke alinea niet meer dan één kernboodschap.
- Illustraties en figuren werken het beste als ze nauw op de tekst aansluiten.
- Laat in figuren alleen relevante informatie zien. Te veel optische verfraaiing leidt af.

ren, bijvoorbeeld door diens voorkennis te activeren met een passende titel, illustratie of door het format (bijvoorbeeld een nieuwsbericht). Een pakkend intro kan context bieden die tot de verbeelding spreekt. Ook kun je bijvoorbeeld twee standpunten tegenover elkaar zetten en daarmee de lezer uitdagen om zelf een mening te vormen.

De lezer moet er wel zin in hebben om over de tekst na te denken. Het helpt om de lezer **direct aan te spreken** (in de tweede persoon: jij/jullie) en **vertrouwde taal** te gebruiken. Op die manier raakt de lezer meer betrokken bij de inhoud van de tekst. Alle bovenstaande suggesties zijn voorbeelden van kleine aanpassingen die teksten leesbaarder maken (zie ook kader met tips), met een positief effect op begrijpen en leren, op school en in het dagelijks leven. ■

Plaats informatie
bij elkaar en maak
verbanden expliciet

Bekijk de bronnen
bij dit artikel op
didactiefonline.nl.

De auteurs doen onderzoek naar begrijpend lezen
en taalontwikkeling aan de Universiteit Leiden.